

Daonlathas agus Athrú

Na Toghcháin Áitiúla
de 1920 in Éirinn

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil

i gcomhar leis an

Roinn Tithíochta, Pleanála & Rialtais Áitiúil

Daonlathas agus Athrú

Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil
i gcomhar leis an
Roinn Tithíochta, Pleanála & Rialtais Áitiúil

Arna fhoilsiú ag an Roinn Tithíochta, Pleanála & Rialtais Áitiúil

© Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil [Meán Fómhair 2020]

Téacs agus íomhánna arna gcur ar fáil ag baill de Chartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil

Gach ceart ar cosaint. Ní féidir aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a stóráil i gcóras aisghabhála, nó a tharchur i bhfoirm ar bith nó ar bhealach ar bith, leictreonach, meicniúil, fótachóipeáil, taifeadadh nó eile, gan cead i scríbhinn a fháil roimh ré ón bhfoilsitheoir.

Deartha ag: Yellowstone

Íomhá ar an gclúdach: Slua ag slógadh i Rae an Iarthair, Baile Átha Cliath, tar éis do na príosúnaigh a scaoileadh saor i 1917. Le caoinchead Leabharlann Náisiúnta na hÉireann.

ISBN: 978-0-95084-702-7

Clár na nÁbhar

Brollach	1
Réamhrá	3
Luach na gcartlann áitiúil	5
Buíochas	6
Cúlra	8
Athchóiriú rialtais áitiúil	13
Proportional Representation	18
An Tabhairt Isteach d’Ionadaíocht Chionmhar in Éirinn	19
Toghchán Eanáir 1920 - comhairlí buirge agus uirbeacha	27
Toghchán mí na Bealtaine agus mí an Mheithimh 1920 – comhairlí contae agus ceantair tuaithe	36
Mná agus an toghchán áitiúil de 1920	45
1920-1925 Rialtas áitiúil le linn tréimhse éagobhsaí	49
Roinnt pearsana suntasacha sna toghcháin áitiúla de 1920	54
Fo-Nótaí	58
Léitheoireacht atá molta	59
Naisc ghréasáin le hait	59
Nuachtáin	60
Foilseacháin	60
Aguisín 1	Torthaí thoghchán na comhairle contae i mí an Mheithimh 1920 mar a tras-scríobhadh iad ón <i>Freeman’s Journal</i> , 12 Meitheamh 1920
	61
Aguisín 2	Liosta de sheirbhísí cartlainne na n-údarás áitiúil in Éirinn
	64

Brollach

Is mór an onóir dom mar Aire Stáit do Rialtas Áitiúil agus Pleanáil brollach a thabhairt don fhoilseachán seo: Daonlathas agus Athrú - Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn.

Is cuid bhunúsach dár sochaí é an Rialtas Áitiúil. Trí stair agus forbairt an Rialtais Áitiúil sa tír seo a thuiscint, ligtear dúinn machnamh a dhéanamh ar a thábhacht inár saol sa lá atá inniu ann, ach freisin ar an gcaoi ar mhúnlaigh sé pobail na nglún a bhí ann roimhe seo.

Níl aon amhras ach go raibh Rialtas Áitiúil ina thiománaí tábhachtach d'fhorbairt eacnamaíoch, shóisialta agus phobail ag leibhéal áitiúil, chomh maith le seachadadh seirbhíse poiblí inár bpobail. Rinne sé ionadaíocht ar shochaí uile na hÉireann le 100 bliain anuas. Ligeadh do guth de gach ball den tsochaí a chloisteáil sa phróiseas daonlathach agus sna struchtúir chinnteoireachta áitiúla. B'fhéidir nach dtugtar faoi deara ról agus tábhacht an Rialtais Áitiúil uaireanta, ach tugann foilseachán mar seo léargas ar cé chomh tábhachtach agus a bhí sé 100 bliain ó shin agus, mar a aibhsíodh le linn na paindéime reatha de COVID-19, cé chomh tábhachtach agus atá sé sa lá atá inniu ann.

Tá an t-ádh linn go bhfuil a leithéid de bhailiúchán de dhoiciméid stairiúla ag seirbhísí cartlainne ár n-údarás áitiúil a ligeann dúinn staidéar agus tuiscint níos fearr a fháil ar chomhthéacs na dtoghchán áitiúil ní ba thábhachtaí i stair an stáit, b'fhéidir. Nuair a léitear miontuairiscí cruinnithe, páipéir bhallóide agus ábhar cartlainne a raibh rochtain ag glúnta roimhe seo orthu, tugtar fíorbhlas ar an saol mar a bhí 100 bliain ó shin.

Is fiú a lua, áfach, in ainneoin na ndifríochtaí iomadúla inár saol inniu i gcomparáid le 100 bliain ó shin, go bhfuil bunús an daonlathais agus tábhacht an rialtais áitiúil mar an gcéanna.

Daonlathas agus Athrú | Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

Is féidir linn cosúlachtaí a fheiceáil idir an dá thréimhse in am - conas a bhunaigh údaráis áitiúla coistí chun dul i ngleic le saincheisteanna sláinte poiblí agus chun aghaidh a thabhairt orthu agus seirbhísí poiblí a sholáthar in aimsir ghéarchéime agus iad ag brath ar ioncam ó rátaí agus muirir áitiúla. Cuireann an foilseachán béim freisin ar na bealaí inar spreagadh mná chun páirt a ghlacadh sa pholaitíocht áitiúil 100 bliain ó shin, obair a bhfuil an Rialtas an-diongbháilte í a chur chun cinn inniu i gcomhar le príomhpháirtithe a mhaoiníonn agus a thacaíonn an Roinn seo léi.

Gabhaim comhghairdeas agus buíochas ó chroí le Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil agus le gach duine a bhfuil baint acu le táirgeadh an fhoilseacháin thábhachtach seo a cheiliúránn Toghchán Áitiúil 1920. Tá súil agam go n-úsáidfear an leabhrán seo chun léitheoirí a chur ar an eolas agus léargas a thabhairt dóibh ar thábhacht an rialtais áitiúil agus na hionadaíochta daonlathaí inár bpobail. Mholfainn do léitheoirí céim amháin eile a ghlacadh agus teagmháil ghníomhach a dhéanamh le d'údarás áitiúil chun tuiscint a fháil ar an obair ríthábhachtach atá á déanamh aige duit féin agus do do phobal.

Peter Burke, TD,
an tAire Stáit do
Rialtas Áitiúil agus Pleanáil

Daonlathas agus Athrú | Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

Tá go leor le foghlaim ónár stair agus ba chóir dúinn a bheith bródúil aisti. Cuireann údaráis áitiúla seirbhísí cartlainne áitiúla, músaeim agus seirbhísí leabharlainne ar fáil chun ligean do dhaoine foghlaim óna stair agus a bheith bródúil as a n-áit i stair na hÉireann. Leanann údaráis áitiúla ag obair chun tacú le pobail áitiúla agus chun bonneagar a sholáthar trí amanna dúshlánacha eacnamaíocha, agus táimid bródúil as leanúint leis an traidisiún seirbhíse seo dár bpobail.

Michael Walsh, Cathaoirleach
Cumann Bainistíochta Cathrach agus Contae (CCMA)

Buíochas

Is mian le Cartlannaithe agus Bainisteoirí Taifead Rialtais Áitiúil buíochas a ghabháil leis an Roinn Tithíochta, Pleanála agus Rialtais Áitiúil as an leabhrán seo a mhaoiniú. Ba mhaith linn buíochas a ghabháil go háirithe le Rannán Rialtais Áitiúil na Roinne, as a gcabhair agus a dtacaíocht go léir.

Gabhaimid buíochas freisin le Michèle Cashman, Staidéar Áitiúil, Príomh-Leabharlann Shligigh; Mike Murphy, Roinn Tíreolaíochta, COC; An Dr John Crowley, Roinn Tíreolaíochta, COC; An Dr Mark Humphrys; Liam Kenny, AILG; an teaghlach Bulfin agus Leabharlann Náisiúnta na hÉireann.

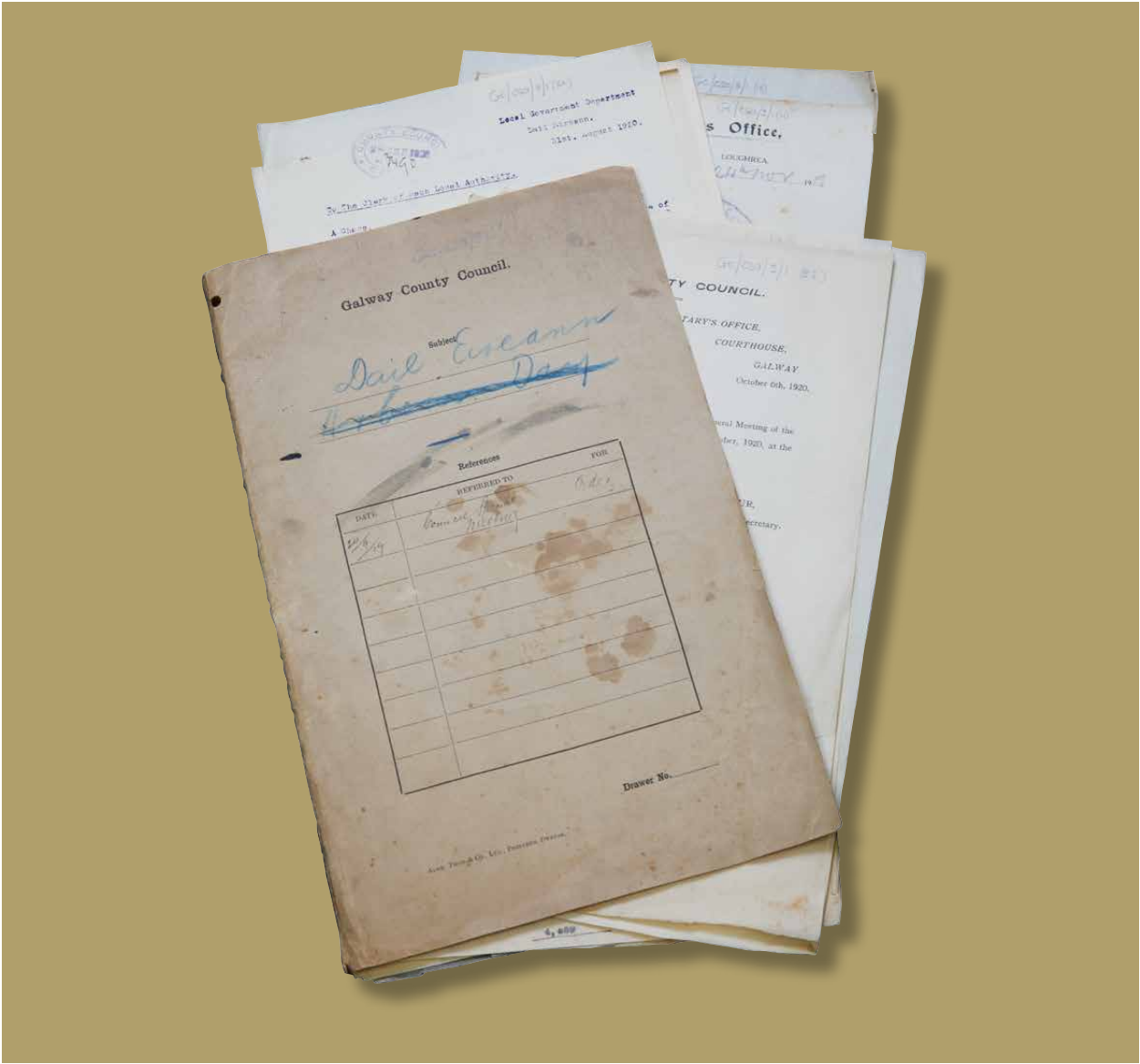
Cúlra

Bhí athrú mór tagtha ar thírdhreach polaitiúil na hÉireann i dtréimhse ní ba lú ná deich mbliana roimh na toghcháin áitiúla i 1920.

Athrú mór amháin sa tréimhse seo ba ea leathnú na gceart vótála chun mná a chur san áireamh. Le hAcht Ionadaíocht na nDaoine 1918, tugadh an ceart vótála don chéad uair do go leor daoine in Éirinn, lena n-áirítear mná os cionn 30 bliain d'aois, agus breathnaíodh air mar dhul chun cinn mór i dtreo an fhíordaonlathais. Malartóir cluiche a bhí sa toghlacht leathnaithe, ach ba é an t-athrú is mó sa tréimhse díreach roimh na dtoghchán áitiúla de 1920 ná an méadú ollmhór ar an tacaíocht do neamhspleáchas náisiúnta.

Bhí an chuma air go raibh Rialtas Dúchais d'Éirinn dosheachanta, ach cuireadh bac air arís agus arís eile. I 1913, mar fhreagairt ar an dóchúlacht de Rialtas Dúchais, bhunaigh Aontachtaithe an Tuaiscirt eagraíocht paraimíleata a raibh go leor arm acu de níos mó ná 100,000 fear d'Óglaigh Uladh agus le tacaíocht ó choimeádaithe na Breataine. An bhliain chéanna, bunaíodh Óglaigh na hÉireann i mBaile Átha Cliath 'chun na cearta agus na saoirsí is coiteann do mhuintir na hÉireann ar fad a dhaingniú agus a chothabháil, le tacaíocht ó gach grúpa náisiúnaithe, lena n-áirítear Bráithreachas Poblachtach na hÉireann, Sinn Féin, Ord Ársa na nIbérneach, Conradh na Gaeilge, agus Páirtí Parlaiminteach na hÉireann (IPP).

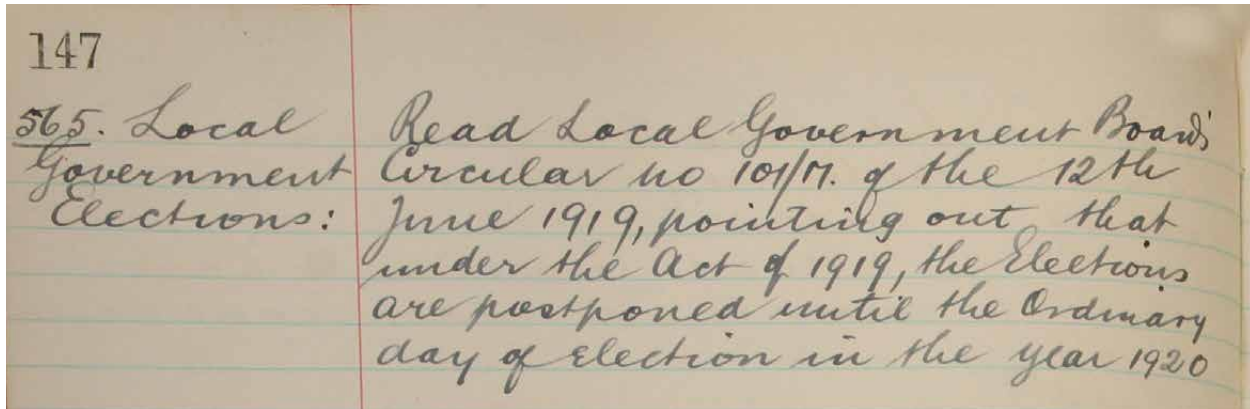
Nuair a thosaigh an Chéad Chogadh Domhanda, scoilt na hÓglaigh idir na poblachtaigh agus na daoine a bhí i bhfábhar Rialtais Dúchais tar éis do cheannaire an IPP John Redmond MP glao ar shaorálaithe iad féin a liostáil i bhfórsaí na Breataine. Leis an gcogadh, cuireadh aon fhéidearthacht maidir le Rialtas Dúchais ar stad, agus faoi 1916 bhí an chosúlacht ann go mbeadh cionscríobh ollmhór i ndán d'Éirinn. Ag tapú na deise polaitiúla agus míleata, d'éirigh Óglaigh na hÉireann amach i mBaile Átha Cliath le linn na Cásca i 1916. Leis an freagra fíochmhar a thug arm na Breataine ar Éirí Amach na Cásca, chomh maith le bagairt an choinscríofa, agus feachtas poblachtach rathúil de shlógadh polaitiúil agus cultúrtha, tháinig athrú ar thuairim an phobail náisiúnaíoch i bhfabhar poblachta neamhspleáiche a bhunú.

Fillteán comhfhreagrais ó Dháil Éireann, 1919-20
Íomhá le caoinchead ó Chartlann Chomhairle Contae na Gaillimhe

Torthaí an Olltoghcháin - Éire ar Fad

1910	Páirtí Parlaiminteach na hÉireann	73
	Náisiúnaí Neamhspleách	2
	All-for-Ireland	8
	Liobráláí	1
	Aontachtaí Liobrálach	1
	Comhghuaillíocht Aontachtaithe na hÉireann	18
1918	Sinn Féin	73
	Páirtí Parlaiminteach na hÉireann	6
	Aontachtaí an Lucht Oibre	3
	Aontachtaí Neamhspleách	1
	Aontachtaí Éireannach	22

Sliocht as miontuairiscí Chomhairle Contae na Gaillimhe, 14 Meitheamh 1919, GC/1/3, Ich147
(maidir le toghcháin a chur siar go dtí 1920)

Íomhá le caoinchead Chartlann Chomhairle Contae na Gaillimhe

Áiríodh ar phríomhchumhachtaí na gcomhairlí contae bóithre agus droichid a thógáil agus a dheisiú; tógáil agus cothabháil tithe cúirte; tacaíocht do tearmainn mheabhracha, otharlanna contae agus ospidéal fiabhras; cróinéirí a cheapadh; an ráta bocht a thobhach agus a bhailiú; agus dualgais faoin Acht um Ghalair Ainmhithe, 1894.

Bhí na comhairlí ceantair i gceannas na seisiún tuairiscí barónach agus gnó na nard-ghiúiréithe maidir le bóithre agus oibreacha poiblí, a raibh an costas á íoc ag an gceantar. Lean boird na gcaomhnóirí de bheith freagrach as faoiseamh do na bocht agus as feidhmiú an chórais íoclainne agus as breitheanna, póstaí agus básanna a chlárú. Rinneadh toghchán na gcaomhnóirí a chomhtháthú sa chóras nua rialtais áitiúil. Tháinig gach ball de na comhairlí ceantair tuaithe chun bheith ina mbaill de bhoird na gcaomhnóirí, agus reáchtáladh toghcháin speisialta a bhain leo siúd do na comhairlí ceantair uirbeacha do chaomhnóirí ó na ceantair uirbeacha³.

653(3)

2.

When the Sligo election was held, the Mayor convened a Town's Meeting, invited all the citizens to attend, and himself presided. A large gathering took place in the Town Hall, a lecture was delivered and followed by illustrative demonstrations and questions. That meeting and other popular means of education contributed greatly to the smooth working and general success of the Sligo Election.

My Council therefore suggest that the Lord Mayor, Mayor or Chairman of each Local Authority should consider taking immediate action upon similar lines. This Society will, as far as possible, meet demands for lecturers, and will be prepared to furnish the necessary equipment to enable those present at all meetings, by means of ballot papers and otherwise, to take part in an experimental operation of the system.

The time now available for such an extensive effort is very limited and my Committee would accordingly greatly esteem an early reply as to such arrangements as they may be desired to co-operate in in your District.

In order to avoid confusion I may add that my Council are gratified to know that the Local Government Board have accepted full responsibility for the technical instruction of Returning Officers and their staffs. This instruction, nevertheless, will not cover the necessities of the case as they will affect possible candidates and electors. But it is believed that the Society's work may be of real assistance to officials as an auxiliary to the technical assistance to be provided at the Government's expense.

I am, Sir,
Yours faithfully,

Secretary.

An leathanach seo agus an leathanach roimhe seo: Ciorclán
ó Chumann Ionadaíochta Cionmhaire na hÉireann chuig gach
údarás áitiúil, ag tagairt don oiliúint a theastaíonn do thoghthóirí
agus d'iarrthóirí sna toghcháin áitiúla a bhí le réachtáil in Éirinn,
7 Deireadh Fómhair 1919
Íomhá le caoinchead ó Chartlann Chontae Dhún na nGall

Daonlathas agus Athrú | Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

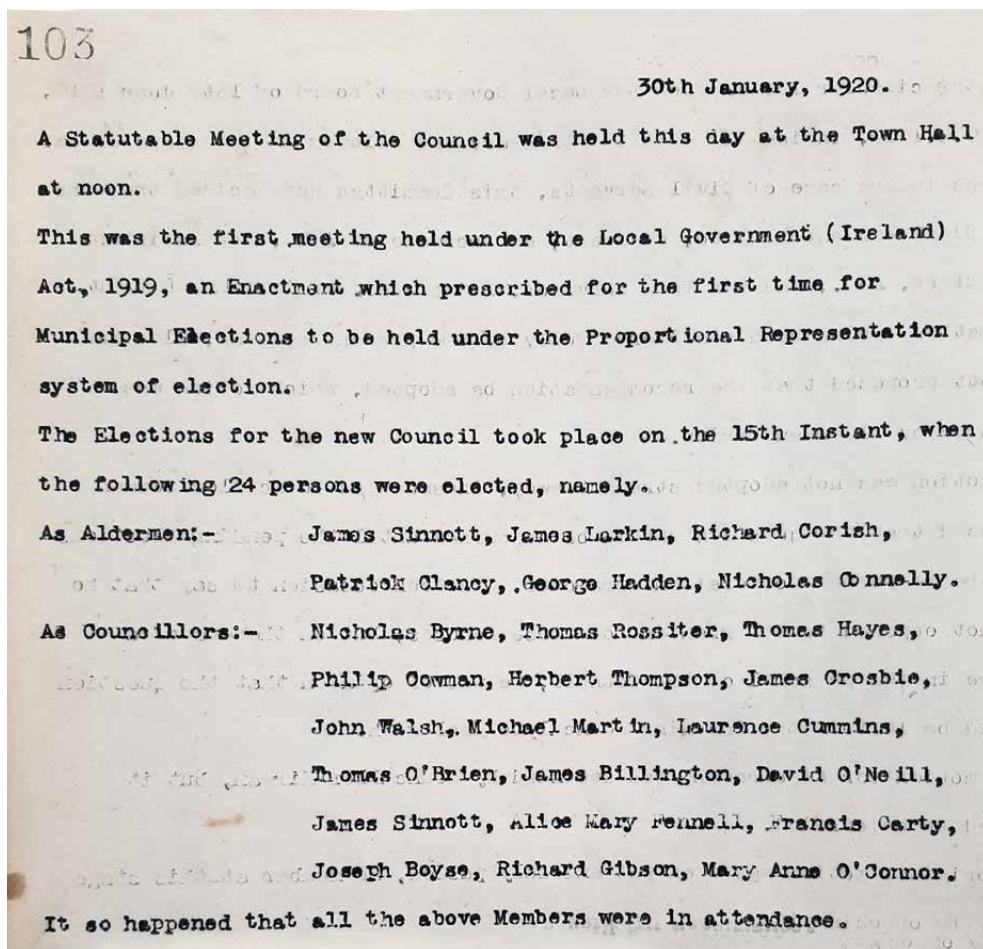
Cé gur cruthaíodh ceannasacht Shinn Féin le toradh na dtoghchán bardasach, ba í an éifeacht a bhí ag an gcóras Ionadaíochta Chionmhaire ná gur bhuaigh mionlaigh uiríll nua. Ghnóthaigh an Lucht Oibre gnóthachain suntasacha agus ghlac Sinn Féin smacht ar shuíocháin i gceantair ar measadh gur daingneacha aontachtacha a bhí iontu roimhe seo i gCúige Uladh, agus rinne aontachtaithe an rud céanna i gceantair náisiúnaithe sa deisceart. Thug na toghcháin áitiúla deis do dhaoine aghaidh a thabhairt ar shaincheisteanna áitiúla, agus i gCorparáid Shligigh, mar shampla, bhí Cumann na gCáiníocóirí Ráta ar bharr na vótaíochta.

Grianghraf de Thomás MacCurtain, an chéad Ard-Mhéara poblachtach do Chorcaigh, 1920 Íomhá le caoinchead ó Chartlann Chathair agus Chontae Chorcaí

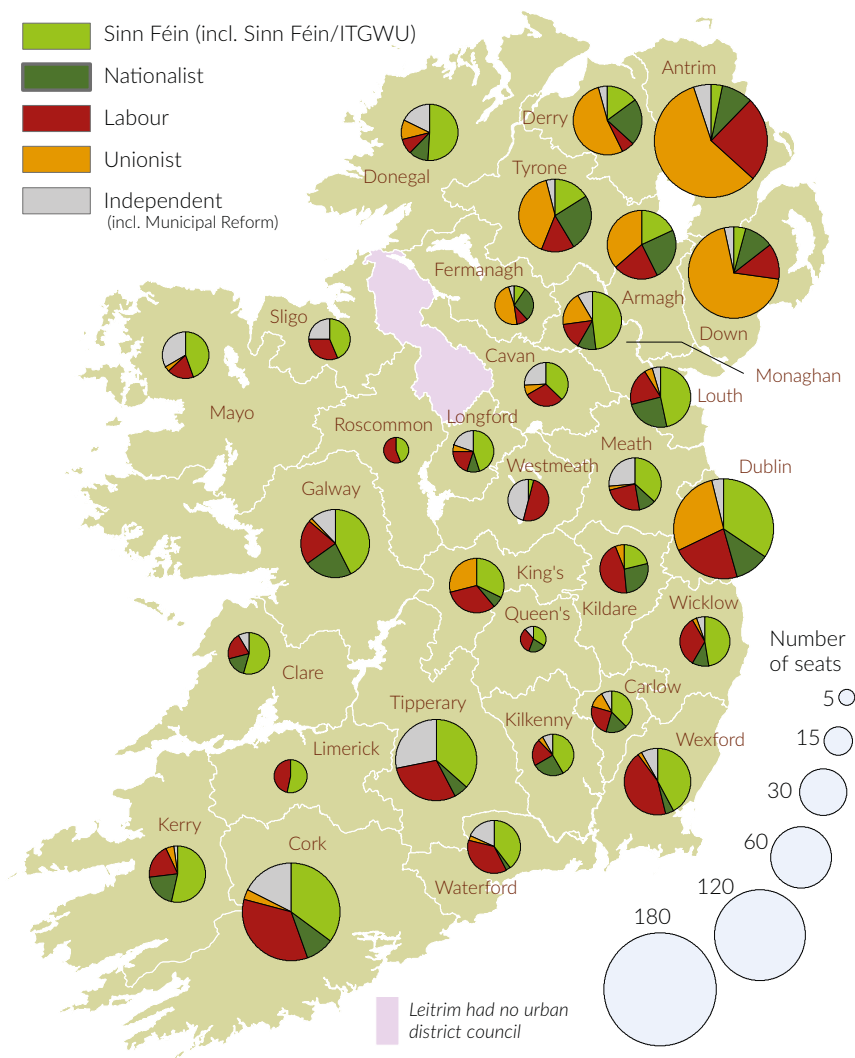
A handwritten signature of Tomás MacCurtain on a piece of lined paper. The signature is written in dark ink and is slanted upwards. The name 'Tomás MacCurtain' is written in a cursive style. Below the signature, the word 'Chairman' is written in a similar cursive style.

Síniú Thomás MacCurtain ag deireadh mhiontuairiscí a chéad chruinnithe mar Chathaoirleach ar Chomhairle Cathrach Chorcaí, 30 Eanáir 1920 Íomhá le caoinchead ó Chartlann Chathair agus Chontae Chorcaí

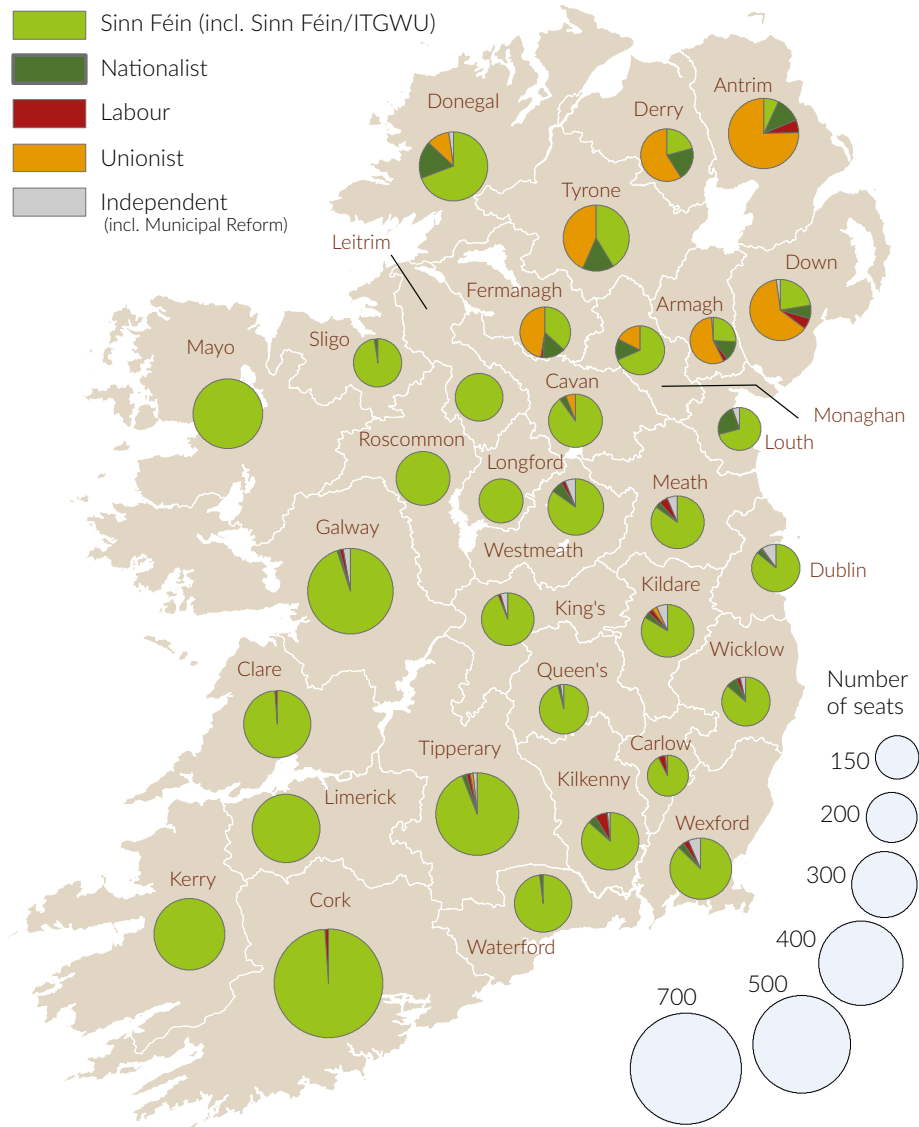
Sliocht as miontuairiscí Chomhairle Contae Loch Garman, tar éis an toghcháin i mí Eanáir, an 30 Eanáir 1920, ag liostáil comhairle nua-thofa le Íomhá le caoinchead ó Chartlann Chontae Loch Garman

Daonlathas agus Athrú | Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

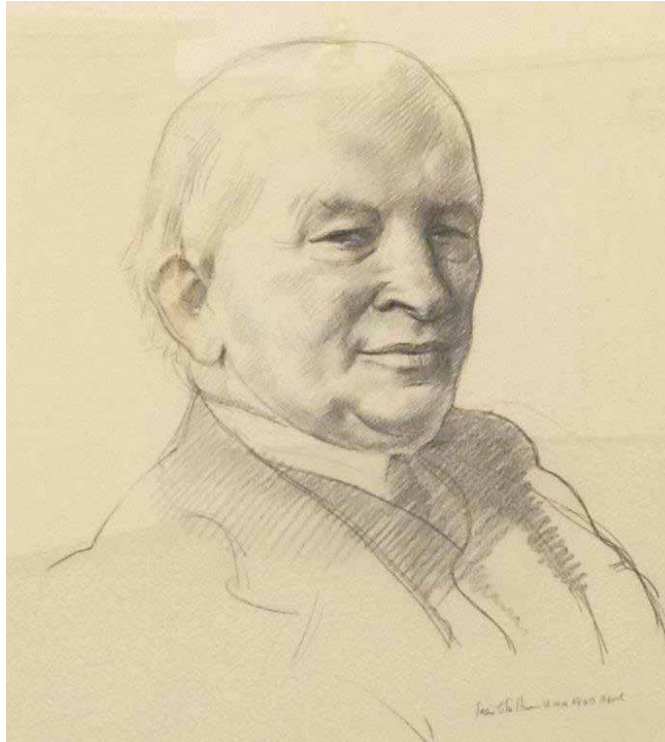
Léarscáil ina taispeántar sciar na suíochán a bhuaigh páirtithe i ngach contae i dtoghcháin i mí Eanáir, 1920
Íomhá le caoinchead Atlas of the Irish Revolution (UCC)

Daonlathas agus Athrú | Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

Léarscáil ina taispeántar sciar na suíochán a bhuaigh páirtithe i ngach contae sna toghcháin i mí na Bealtaine/an Mheithimh, 1920

Íomhá le caoinchead Atlas of the Irish Revolution (UCC)

Sceitse pheann luaidhe de PJ O'Byrne, Cathaoirleach
Chomhairle Contae Thiobraid Árann Thuaidh, 1920-31
Íomhá le caoinhead ó Chartlann Chontae Thiobraid
Árann

Daonlathas agus Athrú | Na Toghcháin Áitiúla de 1920 in Éirinn

An tOnórach Albinia Broderick, an chéad bhall ban, a toghadh chuig Comhairle Contae Chiarraí i 1920

Íomhá le caoinchead cartlann grianghrafadóireachta The Kerryman, Cartlanna Chontae Chiarraí

Tugadh triúr ban aontachtaithe ar ais san oirthuaisceart, toghadh beirt i nDoire. Cé gur lucht tacaíochta Shinn Féin formhór na n-iarrrthóirí mná, sheas roinnt acu don Lucht Oibre Neamhspleách. Dhaingnigh mná eile saincheisteanna áitiúla lena n-áirítear Alice Fennell, a toghadh do Chorporáid Loch Garman do Chumann na gCáiníocóirí.

D'éirigh go maith le hiarrthóirí ban i dtoghcháin an tsamhraidh do chomhairlí contae, do cheantair thuaithe agus do chaomhnóirí dhlí na mbocht. Mar a tharla i mí Eanáir, ba ghaolta le fir 1916 cuid acu siúd a roghnaigh Sinn Féin lena n-áirítear Lillie Connolly agus Margaret Pearse. Ba í an Bhantiarna Albinia Broderick, poblachtánach Éireannach, an chéad bhean a toghadh ar Chomhairle Contae Chiarraí. Toghadh an Bhantiarna Margaret Dockrell, aontachtaí agus iarbhall de Chumann um Cheart Vótála do Mhná agus Rialtais Áitiúil Mná na hÉireann, do dháilcheantar Bhaile na Manach i gComhairle Contae Bhaile Átha Cliath. Ghníomhaigh mná freisin mar chathaoirleach nó mar leaschathaoirleach i gcomhairlí ceantair Lios Tuathail, Ráth Droma, an Chlocháin agus Béal na mBuillí. Bhí ról ríthábhachtach ag Alice Cashel, a toghadh mar leaschathaoirleach ar Chomhairle Contae na Gaillimhe i 1920 sa phróiseas chun rialtas áitiúil a athchóiriú agus é a thabhairt faoi údarás Dáil Éireann.

